

Верховний
Суд

Судовий контроль у справах про банкрутство: особливості та практика Верховного Суду

Сергій Жуков

д.ю.н., суддя-спікер Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду

Круглий стіл «Принцип концентрації розгляду спорів в межах
справи про банкрутство всіх спорів, стороною в яких є
боржник»

27.10.2023, м. Київ, Північний апеляційний господарський суд

Спеціальний правовий режим

Коли стосовно юридичної особи/суб'єкта господарювання чи фізичної особи відкривається провадження у справі про банкрутство, такий боржник та його майно перебуває у спеціальному правовому режимі до яких застосовуються спеціальні норми законодавства такі як положення Кодексу України з процедур банкрутства, яким надається перевага перед загальними нормами цивільного законодавства.

Основа спеціального правового режиму щодо боржника у справі про банкрутство полягає у тому, що встановлюються запобіжники і заборони як самому боржнику так і його кредитором щодо вчинення дій пов'язаних з майном боржника.

Саме головне, це те, що при відкритті провадження у справі про банкрутство вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів боржника, який являє собою зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію.

Також важливим аспектом є те, що після відкриття провадження у справі про банкрутство зупиняється вчинення практично всіх виконавчих дій (вийняток є те, що виконавець не зупиняє вчинення виконавчих дій у разі перебування виконавчого провадження на стадії розподілу стягнутих з боржника грошових сум (у тому числі одержаних від реалізації майна боржника).

Чотирьохскладовий тест

Судовий контроль у справах про банкрутство починається на стадії проведення підготовчого засідання за результатами якого приймається відповідне рішення про відкриття чи відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство.

Для більш чіткого розуміння дій господарського суду у підготовчому засіданні при вирішенні питання щодо наявності чи відсутності підстав для відкриття провадження справи про банкрутство юридичних осіб за ініціативою кредитора пропонується використання чотирьохскладового тесту.

Чотирьохскладовий тест полягає у тому, що для перевірки відсутності спору про право як умови для відкриття провадження у справі про банкрутство господарський суд повинен дослідити наступне:

1. Наявність спору про право, а саме встановлення наявності чи відсутності неоднозначності в частині вирішення питань щодо сторін зобов'язання, суті (предмету) зобов'язання, підстав виникнення зобов'язання, суми зобов'язання, структури заборгованості, а також строку виконання зобов'язання.
2. Чи підлягає такий спір вирішенню саме в порядку позовного провадження.
3. Дослідити позицію боржника, зокрема чи проявляє боржник активні дії щодо заперечення грошових вимог кредитора, які не були предметом розгляду у позовному провадженні і щодо яких не було ухвалено судового рішення.
4. Оспорення вимог кредитора та активна позиція боржника виникли до подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Підвищений стандарт доказування

Продовжується судовий контроль вже під час проведення попереднього судового засідання (засідання під час якого розглядаються кредиторські вимоги і затверджується реєстр вимог кредиторів).

Для процесу розгляду кредиторських вимог у справах про банкрутство характерний підвищений стандарт доказування.

Сутність підвищеного стандарту доказування у справах про банкрутство полягає, зокрема, в такому:

- перевірка обґрунтованості та розміру вимог кредиторів здійснюється судом незалежно від наявності розбіжностей щодо цих вимог між боржником та особами, які мають право заявляти відповідні заперечення, з одного боку, та кредитором, що заявив грошові вимоги до боржника, з іншого боку;
- при визнанні вимог кредиторів у справі про банкрутство слід виходити з того, що визнаними можуть бути лише вимоги, щодо яких подано достатні докази наявності та розміру заборгованості;
- під час розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство визнання боржником або арбітражним керуючим обставин, якими кредитор обґрунтовує свої вимоги (частина перша статті 75 ГПК України), саме по собі не звільняє іншу сторону від необхідності доведення таких обставин в загальному порядку.

[Постанова Верховного Суду від 22.12.2022 у справі № 910/14923/20](#)

Контроль за діяльністю арбітражного керуючого

Арбітражний керуючий призначається господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, для виконання відповідних обов'язків розпорядника майна боржника, керуючого санацією/реструктуризацією, ліквідатора банкрута /керуючого реалізацією майна.

Арбітражний керуючий для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією, у разі відсторонення розпорядника майна або керуючого реструктуризацією від виконання повноважень, керуючий санацією, керуючий реалізацією та ліквідатор призначаються господарським судом за клопотанням комітету кредиторів (у справі про банкрутство юридичної особи) чи зборів кредиторів (у справі про неплатоспроможність фізичної особи).

Арбітражний керуючий може бути відсторонений господарським судом від виконання повноважень розпорядника майна, керуючого реструктуризацією, керуючого санацією, ліквідатора, керуючого реалізацією за його заявою.

Варто наголосити, що комітет кредиторів має право в будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності таких підстав.

Попри те, що комітет кредиторів має право звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності таких підстав, саме ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД за клопотанням комітету кредиторів протягом 14 днів постановляє ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень.

Визнання правочинів недійсними в межах справи про банкрутство

Визнання недійсними правочинів в межах справи про банкрутство являється формою судового контролю у справах про банкрутство.

Контроль у даному випадку здійснюється за правочинами/майновими діями боржника вчиненими як у підозрілий період так і після відкриття провадження у справі про банкрутство.

Варто зазначити, що визнання недійсними правочинів в межах справи про банкрутство може виправити помилки, які виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство (під час так званого “підозрілого періоду”, який становить три роки до відкриття провадження) так і дозволяє усунути негативні наслідки діяльності правочинотворчості боржника та його керівництва, які виникли під час судових процедур у справах про банкрутство (прикладом може слугувати визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна боржника).

Окрім того, визнання недійсними правочинів в межах справи про банкрутство дозволяє кредиторам (як сторонам у справі про банкрутство) захищати власні інтреси шляхом сприяння наповнення ліквідаційної маси та усунення конкурентів (у випадку ініціювання процесу визнання недійсними правочинів на підставі яких були заявлені вимоги інших кредиторів).

Перевага концентрації справ позовного провадження у межах справи про банкрутство, перед звичайним позовним провадженням полягає у тому, що декілька позовів подається в один і той самий суд, який володіє значно ширшим колом інформації про майновий стан та про дії органів управління боржника у справі про банкрутство, що дозволяє більш зручно (для заявників) об’єктивно та детально (для правосуддя в цілому) розглянути позовні вимоги.

Окрім того, визнання правочинів недійсними в межах справи про банкрутство, у порядку положень частин 1, 2 ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства, дозволяє застосувати майнову відповідальність не тільки до сторін такого правочину а й до осіб які вчинили, погодили правочини або вчинили майнові дії у межах суми завданих боржнику такими майновими діями збитків.

Контроль за відчуженням майна боржника

Попри те, що мораторій на задоволення вимог кредиторів - це зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію, є випадки, коли не поширюється на виконання боржником грошових зобов'язань дія мораторію.

Таким випадком є ситуація, коли щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, дія мораторію припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації (абз. 1 ч.8 ст. 41 Кодексу України з процедур банкрутства).

Але! Сплив 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном не означає, що забезпечений кредитор може самостійно задовольнити свої вимоги за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, оскільки звернення стягнення на майно боржника за вимогами, на які не поширюється дія мораторію, здійснюється виключно за ухвалою господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство боржника (абз. 6 ч. 5 ст. 41 Кодексу України з процедур банкрутства).

Окрім того, варто мати на увазі, що відповідно до положень ч. 6 ст. 41 Кодексу України з процедур банкрутства задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

ТОМУ ЩО! З моменту порушення стосовно боржника справи про банкрутство він перебуває в особливому правовому режимі, який змінює весь комплекс юридичних правовідносин боржника, що зокрема полягає в тому що без надання згоди господарського суду у провадженні якого перебуває справа про банкрутство майно не відчужується. [Постанова Верховного Суду від 04.10.2023 у справі №](#)

Контроль за встановленням обставин неплатоспроможності боржника

У разі якщо зборами кредиторів у межах строку дії процедури розпорядження майном не прийнято жодного з передбачених рішень (схвалення плану санації, подання клопотання про визнання боржника банкрутом), господарський суд за наявності ознак банкрутства протягом п'яти днів після закінчення процедури розпорядження майном боржника приймає постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури (ч. 4 ст. 49 Кодексу України з процедур банкрутства).

На перший погляд може здатися, що перехід до ліквідаційної процедури здійснюється господарським судом автоматично, у зв'язку з закінченням строку дії процедури розпорядження майном та у зв'язку з відсутністю відповідного рішення зборів кредиторів боржника.

ПРОТЕ ЦЕ НЕ ТАК!

Визначальним при переході до ліквідаційної процедури є встановлення господарським судом наявності ознак банкрутства .

При ухваленні постанови про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, має бути доведено факт неплатоспроможності боржника, як того вимагає стаття 205 Господарського кодексу України, відповідно до положень частини четвертої якої суб`єкт господарювання може бути оголошений банкрутом за рішенням суду, у разі неспроможності суб`єкта господарювання через недостатність його майна задовольнити вимоги кредиторів.

Отже, визнаючи боржника банкрутом, суд має встановити його неоплатність, тобто недостатність майна для задоволення вимог кредиторів, у зв'язку з чим з'ясувати його актив і пасив та співставити дані обох величин. Суд повинен встановити неплатоспроможність боржника шляхом здійснення аналізу повноти проведених розпорядником майна заходів, що передбачені у процедурі розпорядження майном та дослідити надані розпорядником майна належні та допустимі докази на підтвердження повноти проведення процедури розпорядження майном.

[Постанови Верховного Суду від 15.06.2021 у справі № 916/1950/16, від 29.07.2021 у справі № 925/409/20.](#)

Контроль за дотриманням безсумнівної повноти дій ліквідатора

Обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти дій, спрямованих на виявлення та повернення активів боржника (абз.3 ч. 1 ст. 65 Кодексу України з процедур банкрутства).

Кодексом України з процедур банкрутства не визначено вичерпного переліку таких заходів, які має вчинити ліквідатор для завершення ліквідаційної процедури, визначені тільки основні напрямки таких дій, що дозволяють сформувати ліквідаційну масу та задовольнити, за умови виявлення майна (ліквідних активів), вимоги кредиторів, що впливає із визначених Кодексом повноважень ліквідатора та надає останньому можливість відповідно до власного самостійного та незалежного розсуду вчиняти дії щодо виявлення та розшуку активів банкрута для формування ліквідаційної маси.

Разом з тим обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів, спрямованих на виявлення активів боржника, при цьому ні у кого не повинен виникати обґрунтований сумнів щодо їх належного здійснення (принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі).

Принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора встановлює критерій обґрунтованості сумнівів щодо повноти дій ліквідатора, з урахуванням чого покладає на кредитора або іншу особу, яка оспорує дотримання цього принципу, обов'язок обґрунтовувати, що саме не вчинив ліквідатор і як це вплинуло на результат формування ліквідаційної маси.

[Постанова Верховного Суду від 29.07.2021 у справі №910/23011/16](#)

У разі, коли ліквідатором не дотримується принцип безсумнівної повноти дій у ліквідаційній процедурі, суд постановляє ухвалу про призначення нового ліквідатора, що узгоджується з приписами ч. 4 ст. 65 Кодексу України з процедур банкрутства.

Контроль за реалізацією майна боржника

Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник, зокрема спори про визнання недійсними результатів аукціону (абз. 1 ч. 2 ст. 7 Кодексу України з процедур банкрутства.)

Правочин щодо продажу майна, вчинений на аукціоні, проведеному з порушенням встановленого порядку його підготовки або проведення, що перешкодило або могло перешкодити продажу майна за найвищою ціною, може бути визнаний недійсним господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) за заявою боржника, арбітражного керуючого, кредитора або особи, інтереси якої були при цьому порушені (ст. 73 Кодексу України з процедур банкрутства).

Варто наголосити, що на даний момент існує проблема щодо вказаного виду контролю, оскільки існує відповідна практика Великої Палати Верховного Суду, яка заперечує доцільність контролю реалізації майна боржника господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, шляхом визнання недійсними відповідних правочинів у порядку, зазначеному вищенаведеними положеннями Кодексу України з процедур банкрутства.

Для усунення зазначеної колізії ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду було справу №910/2592/19 передано на розгляд Великої Палати Верховного Суду, оскільки колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновку [Великої Палати Верховного Суду у постанові від 06.07.2022 у справі №914/2618/16](#), що позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача.

Дана справа прийнята Великою Палатою до розгляду та призначена у відкритому судовому засіданні на 07 листопада 2023 року.

Контроль за досудовою санацією

Боржник за рішенням засновників (учасників, акціонерів) боржника має право ініціювати процедуру санації до відкриття провадження у справі про банкрутство.

Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство здійснюється відповідно до плану санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство (далі - план санації).

До плану санації додається ліквідаційний аналіз, який свідчить про вигідність для кредиторів виконання плану санації порівняно з ліквідацією боржника. До плану санації може додаватися фінансовий аналіз, який підтверджує здатність боржника виконувати умови плану санації.

Боржник протягом п'яти днів з дня схвалення кредиторами плану санації подає до господарського суду за місцезнаходженням боржника заяву про затвердження плану санації.

Господарський суд постановляє ухвалу про відмову в затвердженні плану санації, якщо: при схваленні плану санації були допущені порушення законодавства, що могли вплинути на результат голосування загальних зборів кредиторів; кредитор, який не брав участі в голосуванні або проголосував проти схвалення плану санації, доведе, що в разі ліквідації боржника у порядку, визначеному цим Кодексом, його вимоги були б задоволені в розмірі, що перевищує розмір вимог, які будуть задоволені відповідно до умов плану санації; боржником були надані недостовірні відомості, що є суттєвими для визначення успішності плану санації.

Окрім вирішення питання про затвердження чи незатвердження плану досудової санації, контролюючі функції суду проявляються у перевірці обставин щодо того чи може такий план санації бути виконаним і, за умови підтвердження обставин неможливості виконання плану досудової санації суд може припинити процедуру санації, скасувавши вжиті судом заходи, а план санації за таких обставин вважається розірваним. [Постанова Верховного Суду від 12.09.2023 у справі № 917/256/23](#)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!